

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מטות, תשע"ד
מספר 1077מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על הוצאת שני ספרי תורה בקריאת פרשת שקלים אהרן ארנד

בימינו קוראים פרשת שקלים בשבת שבה קוראים את פרשת משפטים או תרומה בשנה פשוטה ואת ויקהל או פקודי בשנה מעוברת. המנהג הוא להוציא שני ספרי תורה בשבת שקלים: בראשון קוראים את פרשת השבוע ובשני את פרשת שקלים. ואם השבת היא גם ראש חודש אדר, מוציאים שלושה ספרים: בראשון קוראים את הפרשה, בשני את הקריאה של ראש חודש ובשלישי את פרשת שקלים. הרב פרופ' נריה גוטל הקדיש מאמר מעניין לנושא זה, ובו תמה על המנהג להוציא שני ספרים: פרשת שקלים מצויה בפרשת כי תשא, והיא קרובה לפרשת השבוע, ואין כאן טרחת הציבור בגלילת הספר ממקום למקום בזמן קצר. אדרבה: הטרחה בהוצאת שני ספרים, הגבהתם וגלילתם, מרובה מזו שבהוצאת ספר אחד והשארתו לקריאת פרשת שקלים. גוטל העלה השערות למנהג להוציא שני ספרים ובסוף סיכם: ¹ הנוהג להוציא שני ספרים נובע כנראה "מהשוואה לשאר צירופי קריאות אשר בדין הצריכו הוצאת שני ספרים. ואם כן...דומה שהלכה למעשה בהחלט נכון להסתפק בהוצאתו של ספר תורה אחד". בשורות להלן נעיין מעט בדברי הפוסקים בנושא זה.

במסכת מגילה (כט, עב) נאמר: "אמר ר' יצחק נפחא ראש חודש אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלש תורות וקורין בהן אחד בענייניו של יום ואחד בשל ראש חודש ואחד בכי תשא". כאן נאמר שכשראש חודש אדר חל בשבת יש להוציא שלושה ספרי תורה, אך לא נאמר כמה ספרים יש להוציא כשראש חודש אדר חל ביום חול.² באופן דומה התנסחו גם פוסקים רבים לאורך הדורות: הם כתבו שכשראש חודש אדר חל בשבת יש להוציא שלושה ספרים אך לא ציינו כמה ספרים יש להוציא בשבת שקלים כשראש חודש אדר חל ביום חול.³ לעומתם, היו פוסקים רבים שכתבו שבשבת שקלים שאינה ראש חודש יש להוציא שני ספרים.⁴ למשל, החכם

* ד"ר אהרן ארנד, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ ר"נ גוטל, 'האמנם נכון להוציא השבת שני ספרי תורה? על טרחא דציבורא בהוצאת ספר תורה לקריאת פרשת שקלים', דף שבועי, פקודי תשע"ד (1058).

² רי"נ קופרשטאק, מאורות נתן: פורים, ירושלים תשס"ה, עמ' ד-ה, דייק מהתלמוד שהוציאו ספר אחד. במגילה ל ע"א קבע ר' יצחק נפחא שכשפרשת שקלים היא בשבת כי תשא (לא קיים בימינו) קוראים שישה את כי תשא ואחד את פרשת שקלים. אביי התנגד לכך בנימוק 'השתא אמרי למפרע הוא דקרי'. מדברי אביי משמע שהוציאו רק ספר אחד, שכן אילו הוציאו שני ספרים לא היה חשש שיאמר 'למפרע הוא דקרי', כי ניכר שהוא לשם פרשת שקלים מכך שקראו בספר אחר.

³ למשל סדר רב עמרם גאון, ירושלים תשס"ה, עמ' קו-קז; סידור רב סעדיה גאון, ירושלים תש"ס, עמ' שעד; סידור רבינו שלמה ברבי נתן, ירושלים תשנ"ה, עמ' רד; מנהגי ר"ח פלטיאל, בתוך: ד' גולדשמידט, מחקרי תפילה ופיוט, ירושלים תשל"ט, עמ' 50; ר"י בן הרא"ש, ארבעה טורים, או"ח, סי' תרפה; ר"י קארו, שלחן ערוך, או"ח, סי' תרפה, סע' א, ה; ר"ש גנצפריד, קצור שלחן ערוך, ירושלים תש"ע, קמ, א; רי"מ עפשטיין, ערוך השלחן, פיעטרקוב תרס"ז, או"ח, סי' תרפה, סע' ב, ד.

⁴ למשל מתחור ויטרי, ב, ירושלים תשס"ט, עמ' שמז; רמב"ם, משנה תורה, הלכות תפילה, יג, כב (וראה רנ"א רבינוביץ, יד פשוטה, ירושלים תשמ"ד, שם); ר' נתן בר' יהודה, ספר המחכים, קראקא תרס"ט, עמ' 49; ר"מ המאירי, קרית ספר, ירושלים תשט"ז, עמ' צא; ר"ד אבודרהם, אבודרהם השלם, ירושלים תשי"ט, עמ' שו; ספר כלבו, א, ירושלים תשס"ז, עמ' תיח; ר"א טירנא, ספר המנהגים, ירושלים תשל"ט, עמ' קפה; ספר מהרי"ל: מנהגים, ירושלים תשמ"ט, עמ' תיד; רי"ל קירכום, מנהגות

הספרדי ר' יצחק גיאת בן המאה הי"א כתב שכשפרשת שקלים נקראת בשבת תצוה⁵ די היה להוציא ספר אחד כיוון ששני העניינים סמוכים, אך למעשה 'נהגו ראשונינו להוציא למקום ב' תורות שלא לשנות דלמא אתי למיסרך'.⁶ נראה שהחשש שהזכיר הוא שיבואו להוציא ספר אחד גם כשאין הפרשות סמוכות. ואכן, המנהג המצוי היה להוציא שני ספרים בשבת שקלים שאינה ראש חודש. אך היו גם יוצאים מהכלל שנהגו להוציא רק ספר תורה אחד. כך נהג ר' נתן אדלר (1741-1800), רבו של ר"מ (חת"ם) סופר, כעדותו של רצ"ב אויערבך:⁷ "בבית הכנסת של הגאון מורנו הרב נתן אדלר בפרנקפורט דמיין על פי מנהגו אין מוציאים בפרשת שקלים אלא ספר אחד". כך גם נהג ר' שמואל סלנט (1816-1909), רבה של ירושלים, כעדותו של ר"מ טוקצינסקי:⁸

חותני זקני מורי ורבי הגאון ר' שמואל סלנט זצ"ל לא נהג בבית מדרשו להוציא בפרשת שקלים ספר תורה שני, כי אין צריך לגלול הרבה ואין כאן טרחא דצבורא. ורק כשחל בראש חדש כתוב בשולחן ערוך להוציא ג' ספרי תורה משום שראש חדש שקריאתו רחוקה מפסיק באמצע. גם הסופר ר"א כי-טוב (1912-1976) תמך עקרונית ברעיון להסתפק בספר אחד:⁹ בדין היה שבשבת שקלים לא יהיו מוציאים אלא ספר אחד, כיון שפרשת השבוע קרובה תמיד לכי תשא, אע"פ כן כבר הפשט המנהג להוציא שנים או שלושה ספרים גם בפרשת שקלים. על הנוהג אצל רא"י קרליץ (1878-1953), ה'חזון איש', יש עדויות שונות. לדעת ר"ש דבליצקי 'כפי הנמסר' נהג ה'חזון איש' להוציא רק ספר תורה אחד,¹⁰ ואילו גיסו של ה'חזון איש', רי"י קנייבסקי, ה'סטייפלר', סיפר כך:¹¹ מרן החזון איש זצוק"ל הורה שבשבת פרשת שקלים (לא כשחל בו ראש חדש) להוציא שני ספרי תורה. רק פעם אחת היה יוצא מהכלל, בשנה מעוברת שפרשת השבוע בשבת שקלים היתה גם כן כי תשא או פרשה סמוכה לה,¹² וצעק הגאון ר' יוסף דינקלס¹³ זצוק"ל שהתפלל אצל מרן שמספיק רק ספר תורה אחד. ואמר מרן, משום כבודו של רי"ד זצוק"ל וכן למנוע מחלוקת, שיוציאו הפעם רק ספר תורה אחד. אבל בכל השנים בשבת שקלים הוציאו שני ספרי תורה לפי הוראת מרן. ויש שהעיד כי במנייני ותיקין אחדים בירושלים ובבני ברק שקשה להם להשיג ספרי תורה הסתמכו על הנוהג של הרב סלנט.¹⁴ ולבסוף: יש שכתב שהנוהג להוציא ספר נוסף לקריאת פרשת שקלים הוא רק אם מראש נגלל הספר הזה למקום הקריאה, אך אם עוד לא נגלל - ברור שעדיף להוציא ספר אחד ולאחר קריאת הפרשה השבועית לגלול אותו לפרשת שקלים, שאין מעבירין על המצוות.¹⁵

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עריכה לשונית: ד"ר יצחק הילמן

וורמייזא, ירושלים תשמ"ז, עמ' ריב; מנהגים דק"ק וורמייזא לר' יוזפא שמש, ירושלים תשמ"ח, א, עמ' רנא; רא"ז מרגליות, **שערי אפרים**, ניו יורק תשל"ה, שער ח סע' פ.

⁵ כך היה אפשרי בעבר. אך בערך מהמז

⁶ הלכות רי"ג גיאת, ירושלים תשנ"ח, הלכות מגילה. בעניין קריאת פרשת שקלים בשבת תצוה ציין ר"מ המאירי, **בית הבחירה**, ירושלים תשכ"ח, מגילה ל ע"א, שלושה מנהגים: א) לקרוא בספר אחד פרשת תצוה ופרשת שקלים ולקרוא בו שוב את פרשת שקלים; ב) לקרוא בספר אחד ולהפסיק בקדיש בין סוף פרשת תצוה לפרשת שקלים; ג) לקרוא בספר אחד פרשת תצוה ובספר שני פרשת שקלים.

⁷ רצ"ב אויערבך, נחל אשכול על **ספר האשכול**, ב, הלבשרטט תרכ"ח, עמ' סו. על מנהגיו המיוחדים של ר"נ אדלר ראה י" כ"ץ, **הלכה וקבלה**, ירושלים תשמ"ו, עמ' 356-362; ב"ש המבורגר, 'מנהגי בית מדרשו של רבינו נתן אדלר זצ"ל', **מוריה**, יז (שבט תש"ן), עמ' רלא-רמא.

⁸ רי"מ טוקצינסקי, **לוח לארץ ישראל** (בעריכת רנ"א טוקצינסקי), ירושלים תשכ"א, עמ' 32. העדות מובאת בלוח זה מדי כמה שנים. וראה מ' גנוט, **לוח דבר בעתו**, בני ברק תשנ"ו, עמ' תקנ.

⁹ א' כי-טוב, **ספר התודעה**, א, ירושלים תשי"ח, עמ' רכב.

¹⁰ ר"ש דבליצקי, קונטרס אם למקרא, בתוך **תקון סופרים**, בני ברק תשל"ב, עמ' ז. ראו גם רי"א זילבר, **בירור הלכה**, ד, בני ברק תשנ"ז, עמ' תלו.

¹¹ ר"א הלוי הורביץ, **ארחות רבנו**, ג, בני ברק תשנ"ח, עמ' לב.

¹² כנראה הייתה זו שבת ויקהל. ראה לעיל, הערה 5.

¹³ ר' יוסף חיים דינקלס (1893-1976), מחבר **אמונת יוסף** על ירושלמי זרעים ו**ודעת יוסף** על סדר טהרות.

¹⁴ **בירור הלכה** (לעיל הערה 10), שם. היו שניסו לבאר את אלה שנהגו להוציא רק ספר אחד, ראו למשל: נחל אשכול (לעיל הערה 7), שם; **מאורות נתן** (לעיל הערה 2), עמ' ז-ט; ע"מ סופר, **מנהגי רבותינו והליכותיהם**, בני ברק תשס"ט, עמ' נד-נה. וראה עוד א"ב הלבני, **התחינה והקריאה לחי עולמים: עיונים בתפילה ובקריאת התורה**, ירושלים תשע"ב, עמ' פט-צג.

¹⁵ **מאורות נתן** (לעיל הערה 2), עמ' ט.